

บทที่ 3

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดวิสัยทัศน์ทางการศึกษาพยาบาลของ รศ.ดร.วิเชียร ทวีลาภ

การที่คนเราจะมีวิสัยทัศน์ทางด้านใดด้านหนึ่งได้นั้น ต้องอาศัยองค์ประกอบหลายอย่าง ทั้งจากภายในตัวบุคคลนั่นเอง และจากภายนอกซึ่งเป็นสิ่งเร้าที่ก่อให้เกิดแรงผลักดันต่อความต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นองค์ประกอบที่ก่อให้เกิดวิสัยทัศน์ทางการศึกษาพยาบาลของ รศ.ดร.วิเชียร ทวีลาภ ดังจะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไปนี้

1. ประสบการณ์การเรียนรู้

การเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ยาวไกลของ รศ.ดร.วิเชียร ทวีลาภ เป็นเรื่องที่ไม่พบได้ในทุกๆ คน ท่านมีคุณลักษณะบางอย่าง ที่เห็นได้ชัดเจน คือ การมีระดับสติปัญญาดี มีอุปนิสัยที่รักในการเรียนรู้ และได้รับความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพยาบาล สิ่งเหล่านี้ศึกษาได้จากผลการเรียน ประวัติการเข้ารับการศึกษา และการวิเคราะห์ความรู้จากหลักสูตรที่ท่านได้รับการศึกษาในระดับต่างๆ ดังจะกล่าวถึงในประเด็นต่อไปนี้

1.1 ระดับสติปัญญา

ท่านเข้ารับการศึกษาภาคบังคับเมื่ออายุครบ 7 ปี ตามเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับในสมัยนั้น โดยได้เข้าเรียนในชั้นเตรียมก่อนในปีแรก แต่ท่านเรียนอยู่เพียงครึ่งปีเท่านั้น ก็ได้รับการเลื่อนชั้นขึ้น ประถม 1 ทั้งนี้เป็นเพราะผลการเรียนของท่านดีมากท่านจึงได้เลื่อนชั้นก่อนกำหนด

ต่อมาเมื่อท่านเรียนอยู่ชั้นประถม 1 ท่านก็สอบได้ที่หนึ่งของชั้นมาตลอด จึงได้ข้ามชั้นเรียนอีกครั้งเพื่อขึ้นไปเรียนในชั้นประถม 3 ซึ่งในขณะนั้นเป็นเวลาพอดีกับที่กระทรวงศึกษาธิการมีการปรับปรุงระบบการศึกษาให้ชั้นประถม 1-4 เป็นการศึกษาภาคบังคับ ทางโรงเรียนจึงปรับให้ชั้นเตรียมเป็นชั้นประถม 1 ฉะนั้นชั้นประถม 3 ที่ท่านเรียนอยู่จึงกลายเป็นชั้นประถม 4 จากผลการเรียนที่ดีเยี่ยมจนได้ข้ามชั้นไปเรียนในชั้นสูงขึ้นถึงสองครั้งนี่เอง ทำให้ท่านสามารถเรียนจบชั้นประถม 4 ด้วยอายุเพียง 10 ปี ซึ่งนับได้ว่าเป็นผู้จบการศึกษาที่มีอายุน้อยมากในสมัยนั้น

หลังจากเรียนจบชั้นประถม 4 แล้ว ท่านได้เข้าเรียนต่อชั้นมัธยม 1-6 ที่โรงเรียนสตรีประจำจังหวัดนครสวรรค์ ผลการเรียนตลอดระยะเวลา 6 ปี ปรากฏว่า ท่านสอบได้ที่ 1 หรือที่ 2 ของชั้นทุกครั้งที่มีการสอบ (อังคณา สรียาภรณ์, 2525, หน้า2)

ด้วยผลการเรียนที่ดีเยี่ยมในวัยเด็กของท่าน ทำให้ครอบครัวของท่านให้การส่งเสริมเพื่อเรียนต่อในชั้นสูง ซึ่งในสมัยนั้นโอกาสในการศึกษาต่อของสตรีมีไม่มากนัก วิชาที่จะให้สตรีได้เลือกเรียนต่อนั้นมี 2 อาชีพคือ ครู และพยาบาล จากความคิดเห็นของคุณพ่อท่านมีความเห็นว่า อาชีพพยาบาลเป็นอาชีพที่สามารถเลี้ยงตนเองได้ (อังคณา สรียาภรณ์, 2525, หน้า2) ดังนั้นท่านจึงเข้ารับการศึกษาวชิราพยาบาลในโรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์ ของ สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินี (สำเนาใบสมัคร โรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์ ของ สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินี วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2484) ในช่วงระยะเวลาที่ท่านเรียนพยาบาลอยู่นั้นได้เกิดเหตุการณ์สำคัญขึ้นหลายประการคือ เกิดสงครามโลก และน้ำท่วมกรุงเทพฯ ครั้งใหญ่ จากเหตุการณ์ทั้งสองนี้ทำให้การเรียนพยาบาลของท่านนั้นประสบความยากลำบาก เช่น ต้องย้ายที่เรียนเพื่อหลบผลกระทบ คุหนังสือและแต่งตัวภายใต้เงาสลัวของดวงไฟ 10 แสงเทียนซึ่งพรางไว้ด้วยผ้าสีกรมท่า (ลออ หุตางกูร, 2500, ไม่มีเลขหน้า) แต่กระนั้นท่านก็ยังคงมีผลการเรียนที่ดีเยี่ยมเป็นที่หนึ่งของชั้นเรียนเช่นเคย ดังจากการเล่าถึงของศิษย์เก่าพยาบาลศิริราชรุ่นเดียวกับท่าน ว่า (ลออ หุตางกูร, 2500, ไม่มีเลขหน้า)

“ตามหลักสูตรสามปีครึ่ง คนเก่งของเราคือ วิเชียร ทวีลาภ ได้รับรางวัลเข็มทอง “ส.ผ.” สำหรับคะแนนรวมเป็นเยี่ยม”

นอกจากการศึกษาในระดับประกาศนียบัตรพยาบาลและผดุงครรภ์แล้ว ในระดับปริญญาตรีที่ท่านได้ไปศึกษาจากประเทศสหรัฐอเมริกา ปี พ.ศ.2501 ที่ Boston University School of Nursing ท่านได้รับปริญญา Bachelor of Science in Nursing ด้วยคะแนนถึงขั้นเกียรตินิยม ดังจากรายงานการศึกษาของท่านว่า (รายงานการศึกษาและดูงาน ของ นางสาว วิเชียร ทวีลาภ, 2501-2503, หน้า 3)

“ข้าพเจ้าได้รับปริญญา B.S. in Nursing ชั้นเกียรตินิยม เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ.2503”

และในการศึกษาระดับปริญญาโท ในปี พ.ศ.2510 ท่านมีผลการเรียนที่ดีเยี่ยม จึงทำให้อาจารย์จาก Boston University School of Nursing บันทึกไว้ในการรับรองผลการเรียนของท่านว่า

“Miss Vichien has made excellent progress with her program of studies maintaining a high grade point average during the first semester”

(Anna T. Howard, Boston University School of Nursing, March 26, 1969)

และ “Miss Thavilab has demonstrated her ability to perform in graduate study at a high level in her work in this department during her work for the degree of Master of Science in Nursing, and I shall personally recommend her acceptance”

(Malcolm S. Knowls, Boston University, School of Education, March 1, 1970.)

จากผลการเรียนที่ดีเยี่ยมในระดับปริญญาโทนี้เอง ทำให้ท่านได้รับการคัดเลือกเพื่อเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาเอก ในปี พ.ศ.2513 และสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกในปี พ.ศ.2515 กล่าวได้ว่าท่านเป็นพยาบาลคนแรกของประเทศไทย ที่ได้สำเร็จการศึกษาถึงขั้นปริญญาเอก (วิเชียร ทวีลาภ, “ที่ระลึกวันทำบุญอายุครบ 6 รอบ”, 3 มี.ค. 2540, หน้า 10)

จากผลการเรียนที่ดีเยี่ยมของท่านตั้งแต่วัยเด็กจนถึงการได้รับเกียรติคุณในการศึกษาระดับปริญญาตรี และการได้รับการศึกษาสำเร็จถึงขั้นระดับปริญญาเอกเป็นคนแรกของพยาบาลไทยนี้ จึงกล่าวได้ว่าท่านเป็นผู้ที่มีความเฉลียวฉลาด และมีระดับสติปัญญาดี ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของบุคคลที่มีวิสัยทัศน์ยาวไกล

1.2 ความรักในการเรียนรู้

ได้เริ่มต้นขึ้นที่บ้าน ท่านมีมารดาเป็นผู้ให้การปลูกฝังความรักในการอ่านหนังสือให้แก่ท่าน โดยเป็นผู้สอนการอ่านและการเขียนหนังสือให้ในช่วงอายุก่อนเข้าการศึกษาภาคบังคับ ประกอบกับความมีสติปัญญาดีของท่าน ทำให้ท่านอ่านหนังสือได้แตกฉาน และชอบอ่านหนังสือมาก ดังจากที่ท่านเล่าว่า

“จำได้ว่าผลการเรียนดีมาก อ่านหนังสือได้แตกฉาน และชอบอ่านหนังสือมาก หนังสือวัดเกาะ และของ ป. อินทร์ปาลิต เท่าที่มีอยู่ที่บ้านเอามาอ่านหมด” (วิเชียร ทวีลาภ, “ที่ระลึกวันทำบุญอายุครบ 6 รอบ”, 3 มี.ค. 2540)

ความรักในการอ่าน ทำให้ท่านเป็นผู้ที่มีความกระตือรือร้นที่จะศึกษาเล่าเรียนในชั้นเรียน ดังจะเห็นได้จากการเข้ารับการศึกษาจนจบระดับมัธยม 6 ซึ่งขณะนั้นประเทศไทยมีระบบการศึกษา 10 ปี และได้รับการศึกษาต่อในชั้นอนุปริญาพยาบาลและผดุงครรภ์ ซึ่งถือว่าเป็นการศึกษาชั้นสูง สำหรับสตรีไทยในยุคนั้น พ.ศ.2484

หลังจากที่ท่านสำเร็จการศึกษาวิชาพยาบาลแล้ว กระทรวงศึกษาธิการได้ปรับระบบการศึกษาสามัญเป็น 12 ปี ตามพินัยกรรมเดิมของท่านคือชั้นมัธยม 6 ซึ่งในสมัยที่ท่านเรียนเป็นชั้นสูงสุดของการศึกษาสามัญ เมื่อมีการปรับเพิ่มขึ้นเช่นนี้ ท่านจึงเข้าเรียนต่อในระบบการศึกษาผู้ใหญ่ เพื่อศึกษาต่อในระดับ มัธยม 7-8 โดยท่านมีความเห็นว่า ระดับการศึกษาเพียงชั้นมัธยม 6 ทำให้โอกาสในการก้าวหน้าทางราชการและการศึกษาต่อในชั้นสูง มีความจำกัดอย่างมาก (วิเชียร ทวีลาภ, “การพัฒนาวิชาชีพการพยาบาลในประเทศไทย”, 2530, หน้า 91)

ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา การศึกษาพยาบาลไทยได้รับการฟื้นฟู โดยการสนับสนุนจากองค์กรต่างประเทศ ซึ่งนอกจากจะช่วยเหลืออุปกรณ์การแพทย์ อุปกรณ์การสอนแล้ว ยังมีการให้ทุนพยาบาลไปศึกษาต่างประเทศ ทั้งในสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ อีกด้วย (ทัศนา บุญทอง, “พลวัตการศึกษาพยาบาล”, 2534, หน้า 42-43) การสนับสนุนประการหลังนี้ได้ก่อให้เกิดความตื่นตัวในวงการพยาบาลเป็นอย่างมาก รวมทั้งท่านด้วย ซึ่งเป็นผู้หนึ่งที่กระตือรือร้นต่อการไปศึกษา ณ ต่างประเทศด้วย ดังจะเห็นได้จากการเข้ารับการศึกษาทางด้านภาษาอังกฤษเพิ่มเติมของท่าน ซึ่งท่านให้เหตุผลว่า

“เราต้องเตรียมความพร้อมของตนเอง ให้พร้อมอยู่เสมอ เพื่อเตรียมรับโอกาสในการสอบแข่งขันชิงทุนการศึกษาต่อ ณ ต่างประเทศ โอกาสที่จะประสบความสำเร็จจะง่ายขึ้น” (สัมภาษณ์ รศ.ดร.วิเชียร ทวีลาภ วันที่ 20 สิงหาคม 2540.)

ท่านได้รับทุน Colombo Plan ในปี พ.ศ.2498 เพื่อเข้ารับการศึกษาในระดับประกาศนียบัตร ณ ประเทศออสเตรเลีย เป็นเวลา 2 ปี หลังจากที่ท่านสำเร็จการศึกษาแล้วเมื่อท่านกลับมาถึงเมืองไทย ท่านได้รับการคัดเลือกให้เข้าร่วมโครงการจัดตั้งโรงเรียนพยาบาลสาขาในภาคเหนือ โดยในโครงการนี้จำเป็นต้องเตรียมบุคลากรทางการพยาบาลให้ไปทำงานเพื่อบุกเบิกก่อตั้งสถานศึกษาพยาบาล เมื่อท่านได้เข้าร่วมโครงการท่านจึงได้รับทุนสนับสนุนให้ศึกษาต่อในระดับปริญญาตรี ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา ในปี พ.ศ.2501 สำหรับตัวท่านเองนั้น ความยินดีที่นอกเหนือไปจากการที่ได้เป็นผู้นำ

ในการจัดตั้งสถานศึกษาแห่งใหม่แล้ว ท่านยังรู้สึกพอใจในการได้รับการศึกษาในระดับปริญญาตรี นี้อีกด้วย ดังจะเห็นได้จากคำสัมภาษณ์ของท่านว่า

“แนวคิดเกี่ยวกับการทำงานในช่วงนั้นยังไม่ค่อยมีอะไรมาก การเข้าร่วมโครงการทำให้ได้ศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น” (สัมภาษณ์ รศ.ดร.วิเชียร ทวีลาภ วันที่ 8 กันยายน 2540.)

นับว่าท่านเป็นผู้ที่มีความกระตือรือร้นที่จะศึกษาเล่าเรียนต่อเนื่องไม่รู้จัก ดังจะเห็นได้จากการที่ท่านขวนขวายที่จะได้รับโอกาสในการเข้าศึกษาต่อในครั้งนี้ นอกจากนี้ในขณะที่ท่านใกล้จะสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี ท่านได้เตรียมตัวเพื่อเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโทด้วย แต่เป็นที่น่าเสียดายยิ่ง เพราะหน่วยงานต้นสังกัดไม่อนุญาตให้ท่านได้ลาศึกษาเพิ่มเติมจากที่ขอไว้

หลังจากการดำเนินงานในการก่อตั้งโรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์ และอนามัย คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้บรรลุวัตถุประสงค์แล้ว ท่านจึงได้กลับมาปฏิบัติงานต่อ ณ โรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์ ศิริราชพยาบาล เมื่อกลับมาในปีแรกท่านก็ได้รับทุนเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาโท ที่ประเทศอเมริกา ขณะที่ท่านใกล้จะสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท ท่านได้ขออนุญาตหน่วยงานต้นสังกัดเพื่อเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาเอก โดยท่านให้ความเห็นแก่หน่วยงานของท่านต่อความมุ่งมั่นที่จะศึกษาต่อในระดับสูงเช่นนี้ ว่า

“โรงเรียนพยาบาลฯ ศิริราช เป็นสถาบันการศึกษาชั้นมหาวิทยาลัย ที่ได้ทำการผลิตเจ้าหน้าที่พยาบาลในระดับต่างๆ ตั้งแต่ผู้ช่วยจนถึงพยาบาลปริญญา แต่ยังคงขาดโปรแกรมการศึกษาต่อขั้นสูงสำหรับพยาบาลที่จบการศึกษาขั้นต้นแล้วเพื่อเตรียมผู้ที่จะทำหน้าที่ในชั้นบริหาร ครูผู้ตรวจการพยาบาลหรือหัวหน้าพยาบาลที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งกำลังเป็นที่ต้องการสำหรับโรงเรียนและโรงพยาบาลต่างๆ อยู่ในปัจจุบันและในอนาคต ถ้าข้าพเจ้าได้มีโอกาสศึกษาต่อไปถึงปริญญาเอก ก็คงจะช่วยทำให้โครงการขยายการศึกษาต่อเนื่อง ควรถึงขั้นปริญญาโท สำหรับพยาบาลมีโอกาสไปสู่ความสำเร็จได้มากยิ่งขึ้น...” (สำเนาคำสั่งทางราชการ เรื่อง การขอยุ่ศึกษาต่อ ณ ต่างประเทศของ น.ส.วิเชียร ทวีลาภ ลงวันที่ 7 สิงหาคม 2512)

และด้วยความตั้งใจศึกษาอย่างเร่งรีบ และเอาจริงเอาจัง ทำให้ท่านสำเร็จการศึกษา ก่อนกำหนดวันลาราชการ

จะเห็นแล้วว่าคุณลักษณะพิเศษของท่านที่พบได้จากความอดสาหาะ วิริยะในการศึกษาเล่าเรียนจนสำเร็จการศึกษาขั้นสูงสุดคือระดับปริญญาเอกของท่านนั้น ได้แสดงถึงความไม่หาคความรู้เพื่อพัฒนาตนเองของท่านอยู่ตลอดเวลา จึงทำให้ท่านเป็นบุคคลที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และมองการณ์ไกล อันเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดวิวัฒนาการของโลก

1.3 ความรู้ความเข้าใจต่อการศึกษาพยาบาล

ท่านได้รับประสบการณ์การเรียนรู้อาชีพพยาบาลครั้งแรกที่ โรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์ของสมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินี ในปี พ.ศ.2484 การเรียนพยาบาลในสมัยนั้นใช้หลักสูตรที่ได้ปรับปรุงตามแผนการพยาบาลของ มิสฟลอเรนซ์ ในดิงเกล โดยการนำเข้ามาของพยาบาลอเมริกันในปี พ.ศ.2469 ระบบการศึกษาเน้นที่การฝึกทักษะการปฏิบัติการพยาบาลข้างเตียง วิธีการสอนเน้นหนักที่เทคนิคและวิธีพยาบาล การดูแลความสะอาดของสิ่งแวดล้อม และการตระเตรียมเครื่องมือเครื่องใช้ไว้ให้พร้อมอยู่เสมอ ดังนั้นผู้สำเร็จการศึกษาจึงมีความรับผิดชอบในวิชาชีพสูง อดทน และเสียสละ

ต่อมาเมื่อท่านเข้ารับการศึกษาต่อที่ประเทศออสเตรเลีย ในหลักสูตร Sister Tutor's Diploma ท่านได้รับความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับวิธีการสอนนักเรียน หลักการสอน การใช้สื่อการสอนที่ช่วยเรียกความสนใจของเด็กนักเรียนให้มีต่อการเรียน การเข้ารับการศึกษาครั้งนี้ทำให้ท่านได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในการจัดการเรียนการสอนบนหอผู้ป่วย ดังนั้นทักของทราบว่า (รายงานการศึกษาในประเทศออสเตรเลียของนางสาววิเชียร ทวีลาภ, 2500)

“เนื่องจากจำนวนหอผู้ป่วยในโรงพยาบาลเพิ่มขึ้นมาก นักเรียนต้องกระจายไปทั่วทุกๆ หอผู้ป่วย ทำให้ยากต่อการควบคุมดูแลของครู และอาจได้รับการนิเทศจากพยาบาลประจำการที่หอนความสามารถ เพราะไม่ได้ถูกฝึกหัดให้เป็นผู้ฝึกสอนนักเรียนโดยตรงอันอาจเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้นักเรียนหอนสมรรถภาพในการปฏิบัติงาน ฉะนั้นจึงใคร่ขอเสนอแบ่งหอผู้ป่วยออกเป็น 2 พวกคือ....”

การตระหนักได้ในปัญหาแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ได้จากความรู้ที่ท่านได้ไปศึกษามา อันเป็นกระบวนการเรียนรู้ทางด้านความรู้ความเข้าใจของมนุษย์ที่มีต่อเรื่องราวเหล่านั้น ดังที่ท่านได้รับจากการเข้ารับการศึกษาครั้งนี้

และเมื่อคราวที่ท่านได้ศึกษาในระดับปริญญาตรี ที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ท่านได้เข้าศึกษาในสาขาการศึกษาพยาบาล ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสนใจทางด้านนี้ของท่านเป็นอย่างมาก ในการศึกษาระดับปริญญาตรี นอกจากท่านได้รับความรู้ทางด้านวิธีการสอนในห้องเรียน และวิธีการนิเทศนักเรียนขณะขึ้นปฏิบัติงานบนหอผู้ป่วยเพิ่มเติมจากเดิมแล้ว ท่านยังมีความรู้ความเข้าใจในวิชาชีพยิ่งขึ้น ทั้งในด้านการศึกษาและด้านการบริการพยาบาล ซึ่งใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาวิชาชีพพยาบาลดังปรากฏเป็นผลงานของท่านในระยะเวลาต่อมา

ท่านได้รับความรู้ทางการศึกษาพยาบาลอีกครั้งเมื่อคราวที่ท่านได้มีโอกาสเข้ารับการศึกษาระดับปริญญาโท และปริญญาเอก ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา ท่านเข้าศึกษาทางการบริหารการศึกษาพยาบาลในระดับปริญญาโท และเข้าศึกษาทางการศึกษาผู้ใหญ่และอุดมศึกษาในระดับปริญญาเอก ในการเข้ารับการศึกษาระดับปริญญาโท และปริญญาเอก นอกจากท่านจะได้รับความรู้ทางด้านวิชาการในด้านบริหารการศึกษา หลักสูตรการศึกษาและการสอนในระดับผู้ใหญ่และการศึกษาขั้นสูง แล้วท่านยังได้ศึกษาปัญหาและแนวโน้มทางการศึกษาพยาบาลของประเทศสหรัฐอเมริกา ทำให้ท่านได้ทราบว่า โปรแกรมการศึกษาของสหรัฐอเมริกา ส่วนใหญ่ได้มีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เพราะเป็นผลเนื่องมาจากการค้นคว้าทดลองทางด้านการศึกษา โปรแกรมการศึกษาที่มีประสิทธิภาพจะต้องบรรลุผลตามความต้องการของผู้เรียน ตามความจำเป็นของสภาพการณ์ ภาวะเศรษฐกิจและสังคม (รายงานการศึกษาคุณงานในประเทศสหรัฐอเมริกา ของดร.วิเชียร ทวีลาภ, 2515)

แนวโน้มการศึกษาพยาบาลของประเทศสหรัฐอเมริกานั้น ท่านมองว่ามีผลต่อการจัดการศึกษาพยาบาลในประเทศไทยเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากบันทึกของท่านคือ

“การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร หรือการจัดตั้งโปรแกรมการศึกษาใหม่ จึงควรจะได้มีการศึกษาความต้องการของสังคมด้วย เพื่อจะได้จัดโปรแกรมการศึกษาได้เหมาะสมกับสภาพภาวะเศรษฐกิจของสังคมไทย” (รายงานการศึกษาคุณงานในประเทศสหรัฐอเมริกา ของดร.วิเชียร ทวีลาภ, 2515)

และจากการทำวิจัยในการศึกษาระดับปริญญาโทและปริญญาเอก ทำให้ท่านได้แนวคิดใหม่ๆ ในการที่จะนำมาประยุกต์และปรับปรุงระบบการศึกษาพยาบาลให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น

วิทยานิพนธ์ในการศึกษาชั้นปริญญาโทของท่าน คือ A Follow - up Study of a Baccalaureate Degree Program in Nursing ของโรงเรียนพยาบาลฯ ศิริราช ท่านศึกษาถึงผลของการศึกษาในหลักสูตรปริญญาตรีพยาบาล ซึ่งใช้อยู่ในโรงเรียน ตั้งแต่เริ่มตั้งหลักสูตรนี้ ผลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ ทำให้ท่านมองเห็นปัญหาของการปรับปรุงการศึกษาในหลักสูตรปริญญาตรี ท่านได้สรุปเป็นปัญหาใหญ่ 2 ปัญหา คือ ปัญหาการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรและวิธีการสอน และปัญหาการปรับปรุงด้านมนุษยสัมพันธ์ในโรงเรียน

ปัญหา 2 ด้านนี้ เป็นผลต่อเนื่องมาถึงการทำวิทยานิพนธ์เรื่องที่ 2 ในระดับปริญญาเอก โดยท่านกล่าวว่า “ปัญหาทั้ง 2 ด้านนี้ ข้าพเจ้าถือว่าเป็น need ของคณะครูและโรงเรียน ที่ควรมีการแก้ไขได้โดยการจัด In - service education program เกี่ยวกับ 2 เรื่องนี้ให้แก่ครู ซึ่งมีหน้าที่ และเป็นผู้มีความสำคัญที่สุดในฐานะผู้ทำให้มีการเปลี่ยนแปลง (change agent) ในโรงเรียนได้” (วิเชียร ทวีลาภ, “รายงานการศึกษาและดูงาน ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา”, 2511-2515, หน้า4.)

วิทยานิพนธ์เรื่องที่ 2 นี้ ท่านศึกษาเรื่อง An Analysis of Andragogical Theory As Applied To In - Service Education For Faculty Members of School of Nursing In Thailand (Vichien Thavilab, “An Analysis of Andragogical Theory As Applied to In - Service Education For Faculty Members of School of Nursing In Thailand”, Boston University, 1972.) ผลของการทำวิทยานิพนธ์เรื่องที่สองนี้ ท่านได้นำมาใช้เป็นหลักการในการวางแผนพัฒนาครูพยาบาลหลังจากสำเร็จการศึกษา อันเป็นผลดีที่ก่อให้เกิดการพัฒนาในวงการศึกษาพยาบาลไทยในเวลาต่อมา

จะเห็นได้ว่า รศ.ดร.วิเชียร ทวีลาภ เริ่มต้นโดยการได้รับความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติการพยาบาลมาก่อน ต่อมาท่านจึงมีการพัฒนาความรู้ความเข้าใจในประเด็นปัญหาและแนวโน้มทางการศึกษาพยาบาลที่สำคัญในวิชาชีพ ผลของการได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ของท่านนี้ ช่วยให้แนวทางแก่ท่านในการมองเห็น เข้าใจ และพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไข ความสามารถในการมองทิศทางในอนาคตช่วยให้ท่านเป็นผู้มีความตื่นตัวอยู่เสมอ และเกิดความคิดที่จะพัฒนาคุณภาพของการศึกษาพยาบาลไทยให้ก้าวหน้าต่อไป

2. ปัจจัยผลักดันจากการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาพยาบาล

ในช่วงปี พ.ศ.2500-2530 การศึกษาพยาบาลของไทยได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามสถานะและพัฒนาการของสังคม โดยเฉพาะการเร่งพัฒนาประเทศให้ทันต่อความเจริญอย่างรวดเร็วของนานาประเทศ อิทธิพลและสถานะการณ์ต่างๆ เหล่านี้ ทำให้การศึกษาพยาบาลของไทยต้องมีการพัฒนาปรับปรุงเพื่อให้ทันต่อการพัฒนาของประเทศด้วย ปัจจัยผลักดันที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาพยาบาลไทยในยุคนี้ คือ

2.1 ปัญหาการขาดแคลนพยาบาล

การขาดแคลนพยาบาลเป็นปัญหาใหญ่ที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่ยุคสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งสาเหตุในระยะต้นๆ นั้นเกิดจากการมีสถานศึกษาพยาบาลน้อย จำนวนการผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการของประเทศ พยาบาลที่ทำงานประจำอยู่ได้ลาออกไปประกอบอาชีพส่วนตัวกันมาก เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ นอกจากนี้นโยบายที่จะขยายการสร้างโรงพยาบาลเพิ่มขึ้นให้เพียงพอแก่บริการด้านสุขภาพอนามัย ที่กำลังจะขยายให้กว้างเพียงพอแก่จำนวนประชากรของประเทศ ทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพยาบาลเพิ่มมากขึ้น

ตั้งแต่ปี พ.ศ.2439-2504 ประเทศไทยมีสถานศึกษาพยาบาลรวมทั้งสิ้น 10 แห่ง ซึ่งจะมีพยาบาลที่สำเร็จการศึกษาเพียงปีละประมาณ 600-700 คนเท่านั้น (ไพลิน นุถุณกิจ, 2528, หน้า 287)

จากการวิเคราะห์ความต้องการพยาบาลโดย คณะกรรมการโครงการแก้ปัญหาขาดแคลนพยาบาล สำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติในปี พ.ศ.2512 ได้ประเมินกำลังคนโดยศึกษาความต้องการในปัจจุบันประกอบกับการคาดคะเนความต้องการในอนาคต และนำจำนวนที่ต้องการนี้เปรียบเทียบกับความสามารถในการผลิต พบว่า (สภาการศึกษาแห่งชาติ, 2512, 123)

พ.ศ.2509-2514	จำนวนต้องการพยาบาล 7,000 คน	จำนวนที่ขาดแคลน 2,937 คน
พ.ศ.2515-2519	จำนวนต้องการพยาบาล 9,000 คน	จำนวนที่ขาดแคลน 4,056 คน
พ.ศ.2520-2524	จำนวนต้องการพยาบาล 14,000 คน	จำนวนที่ขาดแคลน 8,175 คน
รวม พ.ศ.2509-2524	จำนวนต้องการพยาบาล 30,000 คน	จำนวนที่ขาดแคลน 15,168 คน

จะเห็นว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ.2509-2524 ประเทศไทยมีความต้องการพยาบาลรวมทั้งหมด ประมาณ 30,000 คน หรือ ต้องการพยาบาลปีละ 2,000 คน แต่จากความสามารถในการผลิตของ สถาบันการศึกษาพยาบาลต่างๆ ผลิตได้เพียงปีละประมาณ 1,000 คน จึงพบว่ามีขาดแคลน พยาบาลอยู่เป็นจำนวนมากถึงปีละประมาณ 1,011 คน (สภาการศึกษาแห่งชาติ, 2512, 123)

นอกจากนี้ปัญหาจากการเดินทางออกนอกประเทศของพยาบาล โดยเฉพาะในปี พ.ศ.2508 และ พ.ศ.2512 มีพยาบาลเดินทางออกนอกประเทศ 1,806 คน แต่เดินทางกลับเข้าประเทศเพียง 443 คน ยังคงอยู่ในต่างประเทศอีก 1,363 คน พยาบาลที่เดินทางไปต่างประเทศเหล่านี้ เดินทางไปด้วย วัตถุประสงค์ 3 ประการ ใหญ่ คือ เพื่อศึกษาดูงาน ประกอบอาชีพ และธุรกิจอื่นๆ (ไพสิน นฤตกิจ, 2528, หน้า 288) ซึ่งส่วนใหญ่เดินทางไปเพื่อประกอบอาชีพ เพราะมีรายได้ดีกว่าทางประเทศไทย (วิเชียร ทวีลาภ, 2515)

นับว่าประเทศไทยสูญเสียพยาบาลไปเป็นจำนวนมากในช่วงระยะเวลาดังกล่าว สำหรับการขาดแคลนพยาบาลจากสาเหตุอื่นๆ ได้แก่ การลาออกเพราะเนื่องมาจากการขาดความก้าวหน้าทาง ราชการและเงินเดือนน้อยเมื่อเทียบกับอาชีพอื่นที่ใช้เวลาศึกษาเท่ากัน นอกจากนี้การปฏิบัติงานซึ่ง ไม่ใช่การรักษาโดยตรง เช่น ธุรกิจ สติ ขนาคารถยนต์ โภชนาการ และงานพัสดุ เป็นต้น ทำให้ จำนวนพยาบาลซึ่งไม่เพียงพอสำหรับรักษาพยาบาลผู้ป่วยอยู่แล้ว ขาดจำนวนมากยิ่งขึ้น (มาลี เลิศ มาลีวงศ์, 2536, หน้า 14)

ปัญหาการขาดแคลนพยาบาลจากสาเหตุต่างๆ ดังกล่าวมานี้ ส่งผลต่อการ พัฒนาการศึกษานพยาบาลมาโดยตลอด ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ ซึ่งจะกล่าวถึงในบทต่อไป

2.2 อิทธิพลจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ตั้งแต่ปี พ.ศ.2504 เป็นต้นมา ประเทศไทยได้เริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ในการ กำหนดนโยบายและแนวทางการดำเนินงานในการพัฒนาประเทศ แผนพัฒนาฯ ดังกล่าวนี้ ส่งผล กระทบถึงการจัดการศึกษาพยาบาล คือ นโยบายและแนวทางการดำเนินงานด้านสาธารณสุข ทำให้ การศึกษาพยาบาลได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาของประเทศใน ระยะเวลาต่างๆ ดังนี้

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509) มีนโยบายในการพัฒนาทางด้านการแพทย์คือ การปรับปรุงและขยายบริการการรักษาพยาบาลผู้เจ็บป่วย ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค โดยการเพิ่มจำนวนเตียงรับผู้ป่วย เพิ่มแพทย์และพยาบาล (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ, “แผนพัฒนาการสาธารณสุข”, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ.2504- พ.ศ.2509, อ้างถึงใน ไพลิน นุฎลกิจ, “การวิเคราะห์พัฒนาการการศึกษาพยาบาลในประเทศไทย” , 2528, หน้า 291) ซึ่งส่งผลกระทบต่อจัดการศึกษาพยาบาลโดยการเพิ่มสถานศึกษาพยาบาลเพื่อเร่งผลิตจำนวนพยาบาลให้เพียงพอต่อการขยายจำนวนเตียงรับผู้ป่วยในโรงพยาบาลตามแผนพัฒนาฯ มีโรงเรียนพยาบาลเปิดใหม่เพิ่มขึ้นอีก 4 แห่ง

ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2510-2514) มีนโยบายในการพัฒนาด้านการสาธารณสุขคือ จะให้การสาธารณสุขของประเทศเจริญก้าวหน้าต่อไปโดยเร่งด่วน เพื่อสวัสดิการและอนามัยของประชาชนไทยที่วราอาณาจักร โดยเร่งรัดการแพทย์และการอนามัยในเขตชนบท และปรับปรุงบริการ เพื่อประโยชน์แก่ประชาชน โดยเฉพาะผู้มีรายได้น้อยให้ดีขึ้น (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ, “แผนพัฒนาการสาธารณสุข”, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ.2510- พ.ศ.2515, อ้างถึงใน ไพลิน นุฎลกิจ, “การวิเคราะห์พัฒนาการการศึกษาพยาบาลในประเทศไทย” , 2528, หน้า 292) ดังนั้นจึงต้องเพิ่มผลผลิตของพยาบาลเช่นเดียวกับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 ในระยะนี้มีสถาบันการศึกษาพยาบาลเพิ่มขึ้นอีก 3 แห่ง

ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515-2519) นโยบายสนับสนุนการพัฒนาทางด้านสาธารณสุข ด้วยการส่งเสริมประสิทธิภาพ และขยายขอบเขตการปฏิบัติงานให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพื่อให้ประชาชนทั่วประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในท้องถิ่นชนบทห่างไกล ได้รับบริการมากที่สุด โดยคำนึงถึงทรัพยากร ทั้งในด้านกำลังคน วัสดุ อุปกรณ์ และกำลังเงินที่มีอยู่ ให้เกิดประโยชน์สูงสุด (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ, “แผนพัฒนาการสาธารณสุข”, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พ.ศ.2515- พ.ศ.2519, อ้างถึงใน ไพลิน นุฎลกิจ, “การวิเคราะห์พัฒนาการการศึกษาพยาบาลในประเทศไทย” , 2528, หน้า 293) นโยบายการพัฒนาของแผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ ส่งผลให้เกิดการขยายขอบเขตของงานพยาบาลไปสู่การรักษามากขึ้น การจัดการศึกษาพยาบาลจึงต้องเพิ่มเติมความรู้ด้านการรักษาอนามัยเข้าไปในหลักสูตร มีผลให้หลักสูตรการศึกษาพยาบาลในระยะนี้ต้องปรับเพิ่มระยะเวลาการเรียนเป็น 4 ปี อันเกิดผลดีต่อการพัฒนาการศึกษาพยาบาลให้เข้าสู่ระดับวิชาชีพ โดยมีระบบการศึกษาในระดับอุดมศึกษา

ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520-2524) รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมและขยายขอบเขต การให้บริการ ให้สามารถครอบคลุมประชากรในชนบทให้มากขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องการป้องกัน โรค การส่งเสริมสุขภาพ(สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ, “แผนพัฒนาการสาธารณสุข”, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 พ.ศ.2520- พ.ศ.2524, อ้างถึงใน ไพฑูริ นฤต กิจ, “การวิเคราะห์พัฒนาการการศึกษาพยาบาลในประเทศไทย”, 2528, หน้า 295) นโยบายนี้ทำให้ กระทรวงสาธารณสุขมีแผนที่จะผลิตผู้ทำหน้าที่ช่วยแพทย์ในการรักษาพยาบาลผู้เจ็บป่วยในชนบท ซึ่งส่งผลให้เกิดความตื่นตัวในวงการพยาบาลวิชาชีพเป็นอย่างมาก เพราะลักษณะของงานดังกล่าว พยาบาลได้ทำงานในบทบาทเหล่านี้แล้วแต่ไม่มีกฎหมายรองรับให้ความคุ้มครอง จึงมีการเคลื่อนไหว เพื่อให้เกิดความถูกต้อง โดยมีการจัดหลักสูตรพยาบาลเวชปฏิบัติขึ้น เพื่อปฏิบัติหน้าที่นี้โดย ปลดปล่อยทั้งตัวพยาบาลเองและผู้ป่วย

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) รัฐบาลมีนโยบายใช้การสาธารณสุขมูลฐานเป็นหลัก ในการพัฒนาโครงสร้างทางสาธารณสุขระดับต่างๆ เพื่อให้เอื้ออำนวยต่อการสาธารณสุขให้ สามารถเข้าถึงประชาชน ครอบครัว และชุมชนได้อย่างทั่วถึง (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ แห่งชาติ, “แผนพัฒนาการสาธารณสุข”, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 พ.ศ.2525- พ.ศ.2529, พิมพ์ที่ ร.พ.สำนักข่าวพาณิชย์ กรมพาณิชย์สัมพันธ์, 2524, หน้า 7) นโยบาย ฉบับนี้มีผลให้เกิดการพัฒนาหลักสูตร โดยเน้นเนื้อหาและขบวนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับ ปัญหาสาธารณสุขของประเทศ โดยมีเป้าหมายสนับสนุนการสาธารณสุขมูลฐาน การส่งเสริมสุขภาพ และการป้องกันโรค

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทั้ง 5 ฉบับนี้ ได้ส่งผลกระทบต่อการจัดการ ศึกษาพยาบาลตลอดมา โดยเฉพาะในเรื่องการก่อตั้งสถานศึกษาพยาบาลเพิ่มขึ้น การเพิ่มบทบาท ทางด้านการรักษาพยาบาล และการปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ สิ่งเหล่านี้ ทำให้การศึกษาพยาบาลมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งก่อให้เกิดทั้งผลดีและผลเสียในระดับ ของวิชาชีพในเวลาต่อมา

2.3 อิทธิพลของแนวคิดจากต่างประเทศ

การแพทย์และการสาธารณสุขของประเทศไทยได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศมาตั้งแต่สมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง การช่วยเหลืออยู่ในรูปของ การส่งผู้เชี่ยวชาญมาให้ความช่วย

เหลือแนะนำการปฏิบัติงาน การให้ทุนการศึกษาดูงานในต่างประเทศ และการให้เครื่องมือ เครื่องใช้ต่างๆ การช่วยเหลือจากต่างประเทศทั้ง 3 ประเภทนี้ จะให้แก่ โรงพยาบาล โรงเรียนแพทย์ โรงเรียนพยาบาล และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องกับการแพทย์และการพยาบาล

การช่วยเหลือในรูปแบบต่างๆ เหล่านี้ มีผลทำให้มีการเผยแพร่วิทยาการใหม่ๆ จากต่างประเทศเข้าสู่ประเทศไทย เป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวงการวิชาชีพพยาบาลอย่างมาก ทั้งในแง่การปฏิบัติงาน และการวางแผนการศึกษา

แนวคิดจากต่างประเทศนี้มีอิทธิพลต่อการสร้างหลักสูตร และการสอนมาก หลักสูตรที่สร้างขึ้นเลียนแบบมาจากต่างประเทศ จึงอาจจะไม่ค่อยได้คำนึงถึงปัญหาและสภาพของสังคมไทย นอกจากนี้ตำราที่ใช้ประกอบการสอนและการศึกษาค้นคว้ามักจะเป็นตำราจากต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่ เนื้อหาวิชาที่นักศึกษาได้รับจึงอาจขาดการประยุกต์ให้เข้ากับสังคมไทย (ไพลิน นฤมลกิจ, 2528, หน้า 346)

ต่อมาเมื่อมีพยาบาลที่ได้รับการศึกษาต่อจากต่างประเทศกลับเข้ามาพัฒนางานในวงการศึกษาศึกษาพยาบาลของไทย จึงมีการประยุกต์ความรู้ที่ได้ให้เข้ากับสังคมไทยยิ่งขึ้น แต่จากการพัฒนาเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมนี้ บางครั้งอาจทำให้มีโปรแกรมการศึกษาเพิ่มมากขึ้น จากการเปิดหลักสูตรพยาบาลขึ้นหลายระดับในเวลาต่อมา

ปัญหาและอิทธิพลต่างๆ เหล่านี้ มีผลต่อการปฏิบัติของ รศ.ดร.วิเชียร ทวีลาภ ในฐานะผู้บริหารการศึกษาศึกษาพยาบาล ในการก่อให้เกิดแรงผลักดันต่อการพัฒนาการศึกษาศึกษาพยาบาลของไทยเป็นอย่างมาก เพราะถือเป็นความจำเป็นที่ต้องมีการแก้ไข เพื่อตอบสนองต่อความต้องการในระดับวิชาชีพ ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ รอบด้านเหล่านี้ นอกจากจะเป็นแรงผลักดันต่อความเปลี่ยนแปลงแล้ว ยังทำให้มองเห็นได้ถึงความสำคัญของผู้ดำเนินงานเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวงการศึกษาศึกษาพยาบาลไทย ให้ก้าวหน้าในระดับวิชาชีพ